

Parental Alienation Syndrome of contactbreuk.

Waarom uit het oog niet uit het hart is. Kinderen verst(r)ikt in verbinding.

Claire Wiewauters¹, Kathleen Emmery¹

¹ Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen van Odisee Hogeschool

Abstract

In dit artikel nemen we als focus de kwetsbare positie van het kind in de context rondom PAS (Parental Alienation Syndrome). We vertrekken vanuit een postmoderne visie op de werkelijkheid waarbij de betekenisgeving binnen een relationeel kader een belangrijke plaats inneemt. Ook de ontwikkelingsleeftijd van kinderen vergt onze aandacht. We toetsen ons conceptueel kader aan een analyse van 60 chatgesprekken van kinderen en jongeren met de hulplijn Awel over de scheiding van hun ouders en het leven in een samengesteld gezin. We formuleren een aantal concrete voorstellen die ervoor moeten zorgen dat de ontwikkeling en het welzijn van kinderen en jongeren zoveel mogelijk gewaarborgd blijft wanneer contactbreuk bij en na scheiding optreedt. Hiermee bieden we een antwoord op de draaglast en het isolement van kinderen. We houden een pleidooi om het actorschap van kinderen te verhogen. We pleiten voor meer samenwerking tussen de betrokkenen bij welzijn en justitie.

1 INLEIDING

In deze paper belichten we het concept Parental Alienation Syndrome (PAS) vanuit een breed theoretisch kader. We nemen als focus de kwetsbare positie van het kind in de context rondom PAS. We toetsen deze ideeën aan de resultaten van 60 gesprekken die na selectie weerhouden werden uit een breder onderzoek waarbij een kwalitatieve analyse werd gemaakt van 145 chatgesprekken van kinderen en jongeren met de hulplijn Awel over de scheiding van hun ouders en het leven in een samengesteld gezin (Wiewauters & Emmery, 2016).

De verwijzing naar Parental Alienation vinden we in ons taalgebied in juridische- en beleidsdocumenten terug als ‘ouderverstoting’ en ‘oudervervreemding’. Deze laatste term is een meer correcte vertaling van ‘alienation’ maar brengt ons niet zoveel verder. Beide begrippen leggen éézijdig de nadruk op het kind als individu. Enerzijds als actor, anderzijds als slachtoffer. Er is geen aandacht voor de wederzijdse beïnvloeding binnen de gezins- en familiecontext. Het werkwoord ‘verstoten’ suggereert een gerichte actie en verantwoordelijkheid aan de zijde van het kind. De term ‘vervreemding’ verwijst naar het resultaat. Beide termen weer-

spiegelen het lineair gedachtengoed dat gekenmerkt wordt door het oorzaak-gevolg denken. Het zal duidelijk worden uit ons betoog dat beide termen zich bezondigen aan 'blame the victim'.

De analyse van de gesprekken leert ons dat contactbreuk tussen ouder en kind bij scheiding een complex en gelaagd gebeuren is. De dynamiek - waarin zowel ouder(s) als kinderen zich bevinden tijdens het scheidingsproces - wordt in gang gezet en onderhouden door een complex samenspel van factoren die zich situeren bij de ouder(s) en het kind als individu, het relationeel veld tussen hen en de relaties met de bredere (familie)context. Kinderen bevinden zich hierbij in een dynamisch relatieveld van tegengestelde visies en belangen en trachten hierin overeind te blijven. Deze dynamiek brengt kinderen in de war. Het kind geraakt in deze dynamiek verstrikt en voelt zich verstikt. Het kind zit knel en zoekt een uitweg uit de innerlijke verwarring die het als ondraaglijk ervaart. Het contact met één ouder stopzetten is dan een piste die zich aandient als overlevingsmechanisme. Het narratief van de kinderen en jongeren stelt pijnlijk scherp dat dit niet betekent dat het kind zich niet langer verbonden weet met de ouder met wie het contact verbroken wordt. De verbinding is echter niet langer zichtbaar en gaat ondergronds. Een andere piste die zich aandient zijn de suïcidale gedachten en wensen. Kinderen geven aan dat ze er niet langer willen en kunnen zijn, een uitdrukking dat er niet langer te overleven valt.

Contactverlies en contactbreuk tussen ouders en kind vindt steeds plaats binnen een complex samenspel van factoren die elkaar versterken. Het aanhoudend conflict tussen de ouders tijdens het scheidingsproces is daarbij een opvallende en vaak terugkomende factor. Iedereen die rondom scheidende ouders professioneel

betrokken is, zowel binnen hulpverlening als justitie, wordt geconfronteerd met ouders die elkaar bevechten en kinderen die in het gevecht verst(r)ikt zijn.

Vanuit deze context begrijpen we de oproep van sommigen om de term PAS te vervangen door 'ex-partnersyndroom'. Deze term heeft echter het nadeel dat de positie van het kind niet meegenomen wordt.

We doen het voorstel om de term Parental Alienation, in ons taalgebruik gangbaar als 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' te verbannen en te vervangen door het meer neutrale woord 'contactbreuk'. Belangrijker echter is de noodzaak om het kind vrij te maken en terug te geven aan zichzelf. Kinderen hebben recht op de fysieke en mentale ruimte waarin zij zich kunnen ontwikkelen. Volwassenen hebben de opdracht om deze ruimte te waarborgen. In de eerste plaats is dit de opdracht voor de ouders. Als ouders hierin niet slagen is dit een opdracht voor alle betrokken actoren van de samenleving.

Aan het eind van dit artikel formuleren we enkele uitdagingen waarmee we als samenleving en als professionals binnen welzijn en justitie te maken krijgen. We doen voorstellen voor actie en verandering. We bekijken hoe we aan de positie van kinderen recht doen en deze kunnen versterken. We formuleren ook enkele aanbevelingen naar het beleid.

2 PROBLEEMSTELLING

Het was de Amerikaanse kinderpsychiater en hoogleraar Richard Gardner die in 1985 in de VS het Parental Alienation Syndrome onder de aandacht bracht. Hij introduceerde deze term om het verschijnsel aan te duiden waarbij een kind bij scheiding één ouder afwijst en éénzijdig

verbonden is met de andere ouder bij wie het alle tijd doorbrengt. Gardner ziet als oorzaak een lastercampagne van de éne ouder ten aanzien van de andere ouder die door het kind gevolgd en nadien ook verinnerlijkt wordt.

Het ontstaan van het concept Parental Alienation Syndrome heeft vanaf het begin een uitgebreide controverse in gang gezet, zowel vanuit wetenschappelijke als vanuit klinische hoek. Er ontstonden mede- en tegenstanders. De medestanders zijn er niet in geslaagd om het 'syndroom' opgenomen te krijgen in de DSM-5. De term syndroom werd te zwaar bevonden. Dit heeft ertoe geleid dat de term verkort werd naar Parental Alienation (Bernet, Baker, 2013). Ondertussen vond het concept in ons taalgebeelte ingang onder de term 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding'.

De verdienste van Gardner was dat hij de aandacht heeft gevestigd op een realiteit die tot dat moment onderbelicht bleef. De realiteit dat het in sommige gezinnen bij scheiding grondig fout kan gaan. De gezinsrelaties raken (verder) verstoord. Er ontstaat verwijdering tussen kind en ouder(s) die leidt tot contactverlies. Spruijt stelt dat het grote misverstand van Gardner is dat het kind wordt opgezaald met een syndroom. Gardner bedient zich van een erg simpele en lineaire verklaring voor een erg complexe realiteit. Dit denken vertaalt zich in termen oorzaak versus gevolg, schuldige versus slachtoffer (Spruijt & Kormos, 2005 & 2014).

Gardner heeft zich niet alleen bij de beschrijving van PAS bezondigd aan gereduceerd denken, ook bij het beschrijven van de oplossingen hanteert hij lineaire strategieën. Gardner was voorstander om het ouderlijk gezag toe te wijzen aan de ouder die de dupe is geworden van de lastercampagne en het kind over te plaatsen naar deze ouder. Hij pleitte er zelfs voor om te

dreigen met een korte gevangenisstraf tegenover de andere ouder wanneer de toegang tot het kind geblokkeerd bleef. Het behoeft weinig uitleg dat hij met deze 'oplossingen' voorbijgaat aan de dynamiek die dergelijke actie(s) aan de zijde van het kind teweegbrengen.

In het kader van dit artikel bieden we een meer genuanceerd theoretisch kader aan. We hantieren hierbij een postmoderne en relationele visie op de werkelijkheid die het ontwikkelingsperspectief van het kind expliciet en uitdrukkelijk meeneemt.

Hierbij maken we gebruik van het systeemdenken en het contextuele gedachtegoed dat de werkelijkheid definieert als een relationele werkelijkheid (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). We verwijzen tevens naar de postmoderne visie op de werkelijkheid die rekening houdt met de bedenkingen geformuleerd vanuit het constructivisme (Rober, 2002). Tenslotte besteden we ook aandacht aan de inzichten vanuit de ontwikkelingspsychologie.

Deze verschillende theoretische kaders bieden ons bruikbare invalshoeken die elkaar aanvullen en versterken. Vanuit deze kaders verstaan we het gebeuren waarbij een kind het contact met een ouder verliest en/of stop zet, als een gebeuren dat zich afspeelt binnen een complex relationeel veld waarbij elkeen vanuit het eigen perspectief betekenis verleent aan de werkelijkheid en hierin tracht te overleven rekening houdend met de eigen mogelijkheden.

In het kader van deze bijdrage ligt onze focus bij de positie van het kind en de jongere. Wij beseffen dat we hiermee deels onrecht doen aan andere perspectieven. Eén van de dynamieken die in dit artikel onderbelicht blijft is de intrapsychische redenen die de ex-partners

hebben om te vechten, en de strijd om zelfbehoud die ze hierbij leveren. We onderzoeken in dit artikel niet waarom gescheiden mensen zo vaak, zo heftig en zo lang strijden. De theoretische kaders die we aandragen bieden daarvoor nochtans aanknopingspunten. We onderzoeken ook niet de financieel en de sociaal economische positie waarin mensen na scheiding terecht komen.

Het onderzoek Scheiding in Vlaanderen leerde ons dat in relaties met kinderen het percentage ex-partners met een hoge mate van conflict hoger is dan in de relaties zonder kinderen (Bastaits, Van Peer, Mortelmans, 2011). We vermoeden dat het conflict bij deze groep verhevigd en verlengd wordt omdat de onderliggende pijn en kwetsuren niet alleen verwijzen naar de investering als partners in de liefde, maar ook naar de investering als ouders in de opvoeding. Juist dit investeren maakt dat mensen kwetsbaar zijn voor het mislopen en falen en leidt tot woede en machteloosheid die loskomt als het tot scheiding komt. De innerlijke dynamiek bij één (of beide) volwassene(n) geeft dan aanleiding tot hoog oplopende relationele conflicten, waarin kinderen betrokken en verst(r)ikt kunnen geraken. Het is de kwetsbare positie van het kind binnen dit relationeel veld die de focus vormt van dit artikel.

3 DE WERKELIJKHEID ALS EEN RELATIONELE WERKELIJKHEID

Het systeemdenken ziet de werkelijkheid als een relationele werkelijkheid. Deze relationele werkelijkheid bestaat uit een keten van gebeurtenissen waarbij mensen elkaar voortdurend en wederzijds beïnvloeden. Geen lineair maar een circulair verhaal. Het contextuele gedachtengoed met als grondlegger Ivan Boszormenyi Nagy legde er de nadruk op dat deze

relationele werkelijkheid zich niet enkel afspeelt in het heden, maar zich breder vertakt. Het gaat om een intergenerationeel verhaal rekening houdende met het verleden en met de blik op de toekomst. Binnen het contextuele gedachtengoed gaat Nagy ervan uit dat mensen op zoek zijn naar een rechtvaardige balans tussen geven en ontvangen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

Dit wordt verder uitgewerkt binnen de dimensie van de relationele ethiek waarbij begrippen als loyaliteit, gespleten loyaliteit en parentificatie een belangrijke rol spelen. Deze begrippen hebben we nodig wanneer we de relationele werkelijkheid bij contactbreuk met de ouder(s) proberen te verstaan vanuit het perspectief van het kind.

3.1 DE RELATIONELE WERKELIJKHEID EN DE LOYALITEIT: KINDEREN VERSTRIKT IN VERBINDING.

Het begrip loyaliteit tussen ouders en kind herbergt de existentiële en verworven loyaliteit. Bij de existentiële loyaliteit verwijst Nagy naar de bloedband die het kind heeft met de natuurlijke ouders. Het kind ontvangt het leven van de ouders. In het kader van homoseksueel ouderschap kunnen we dit verbreden naar de ouders uit wier project het kind is ontstaan.

Naast de zijnsloyaliteit bestaat de loyaliteit die ouders verwerven vanuit de zorg die ze aan het kind geven. De zijnsloyaliteit en de verworven loyaliteit maken beide deel uit van de relationele werkelijkheid en zijn in het leven van kinderen en hun ouders doorgaans onbewust aanwezig. Bij scheiding worden kinderen zich plots scherp bewust van deze relationele werkelijkheid. Zij ervaren een innerlijk loyaliteitsconflict. Er dringen zich vragen op: hoe kan ik twee mensen graag zien, die elkaar niet meer graag

zien? Als mijn vader mijn moeder niet meer graag ziet (en omgekeerd), ziet die mij dan nog wel graag? Ik draag toch beide ouders in mij? Of beide ouders zijn toch van bij aanvang rondom mij betrokken? Belangrijk in het kader van contactbreuk is het gegeven dat ook wanneer er geen contact is met één van beide ouders de verbinding tussen kind en ouder symbolisch aanwezig is en blijft. Het begrip loyaliteit overstijgt immers de zichtbare realiteit en zelfs de gevoelswereld. Loyaliteit is een begrip met een gelaagd niveau. Het bevindt zich op het niveau van het bestaansrecht en de identiteit van het kind.

Kinderen die gebruikt worden als boodschapper, kinderen die denigrerende boodschappen over de ene ouder horen bij de andere ouder, kinderen die blootgesteld worden aan aanhoudend conflict tussen de ouders ervaren een ondraaglijke stress (Amato, 2000, Kelly & Emery, 2003, Van Peer & Carette, 2007). Het kind ziet zich genoodzaakt om te kiezen voor de éne ouder en tegen de andere ouder. De loyaliteit van het kind zal noodgedwongen ondergronds gaan. In het kader van het eigen bestaan en het verwerven van de eigen identiteit wordt het kind hier voor een onmogelijke opdracht gesteld. Deze kinderen komen terecht in een 'gespleten loyaliteit'. De gespleten loyaliteit verwijst niet alleen naar het relationeel niveau, maar evenzeer naar het innerlijke niveau. Het kind twijfelt over het eigen bestaansrecht.

Een bijkomend doch niet te verwaarlozen gegeven in deze is de loyaliteit die het kind verworft ten aanzien van een stiefouder die gedurende lange tijd de zorg opneemt voor het kind. De verworven loyaliteit vanuit deze relatie kan voor het kind in strijd staan met de zijnsloyaliteit naar de biologische ouder. In situaties waarbij het kind geen of erg weinig zorg ont-

vangt van de natuurlijke ouder kan dit ertoe leiden dat het kind zich vanuit dit loyaliteitsconflict 'afwendt' van deze ouder.

3.2 DE RELATIONELE WERKELIJKHEID EN PARENTIFICATIE: KINDEREN VERSTIKT IN VERBINDING.

De loyaliteit van kinderen naar de ouders, in combinatie met het feit dat kinderen lange tijd materieel en ook psychologisch afhankelijk zijn van de ouders, zorgt ervoor dat kinderen spontaan en onbewust de neiging hebben om de eigen problemen ondergeschikt te maken aan deze van de ouders. Kinderen willen het de ouder(s) niet (nog) moeilijk(er) maken en kiezen ervoor om hen niet lastig te vallen met de eigen problemen. Kinderen 'sparen' de ouder(s) en 'zorgen voor' de ouder(s) (Wiewauters, 2005).

Kinderen trachten op allerhande manieren steun, hulp en troost te bieden. Op zich is hier niets verkeerd mee. Zolang de ouder het kind hierin waardeert en afgrenst. Waarderen en afgrenzen betekent dat de ouder aan het kind laat weten en voelen: 'Ik zie dat je mij tracht te helpen', 'ik ben je hier erkentelijk voor' en 'ik neem zelf de verantwoordelijkheid op om goed voor mezelf te (laten) zorgen'.

De erkenning en afbakening van de ouder(s) voor de zorg die het kind opneemt, is essentieel. Hierdoor wordt het geven van het kind gedoseerd. Dit zorgt ervoor dat de energie van het kind (opnieuw) naar de eigen ontwikkeling kan gaan. Het kind hoeft niet langer met hem bezig te zijn maar kan opnieuw met zichzelf bezig zijn. Op deze wijze helpt de ouder het kind om binnen de eigen ontwikkeling tot zelfbepaling (selfawareness) en zelfafbakening (selfvalidation) te komen (Van Mierlo, Michielsen, De Buysser & Rooijackers-Segers, 2002, Wiewauters, 2005).

Wanneer deze afbakening niet plaatsvindt, blijft het kind eindeloos geven en zorgen. Het kind geraakt verstikt in verbinding. Deze kinderen ontlenen hun identiteit aan het 'zorgen voor'. Zij putten zichzelf eindeloos uit. Het risico bestaat dat zij op latere leeftijd terecht komen in onderling afhankelijke relaties waarin ze te weinig zorg opnemen voor zichzelf en de eigen autonomie (Van Mierlo e.a., 2002).

Dit fenomeen wordt benoemd als 'negatieve parentificatie'. In het woord parentificatie herkennen we de Latijnse woorden *parentus* (ouder) en *facere* (maken). Parentificatie verwijst naar het fenomeen waarbij het kind verantwoordelijkheid en zorg opneemt en zich hiermee tot ouder van zijn ouder(s) maakt. Het verklaart waarom het voor kinderen moeilijk is om binnen de context van ouders die uit balans zijn voor zichzelf op te komen en een veilige plek te vinden (Wiewauters, 2005).

4 DE WERKELIJKHEID ALS EEN GEHEEL VAN BETEKENISGEVINGEN: HET CONSTRUCTIVISME

In de modernistische visie op hulpverlening tracht men observeerbare fenomenen (symptomen) te verklaren door te zoeken naar de achterliggende en de verborgen structuur. Men gaat er daarbij vanuit dat de expert een objectief en neutraal perspectief kan innemen en de waarheid kan achterhalen en blootleggen. In de postmoderne visie op de werkelijkheid gaat men ervan uit dat er niet één waarheid is die achterhaald kan worden, maar dat er meerdere waarheden zijn. De werkelijkheid wordt gezien als een geheel van betekenisgevingen en verhalen. Anders geformuleerd: de werkelijkheid bestaat niet, maar wordt geconstrueerd. Hoewel de postmoderne visie op de werkelijkheid duidelijk maakt dat kennis steeds

relatief en persoonlijk gekleurd is, houden we hier in de praktijk vaak onvoldoende rekening mee. Nog al te vaak gaan we op zoek naar de feitelijke realiteit, wat precies is gebeurd. Het constructivisme ontkennt niet het belang van feiten, maar benadrukt dat de betekenis die mensen aan die feiten geven voornamelijk het handelen van mensen verder stuurt en bepaalt (Rober, 2002 & 2012).

In de context van een scheiding valt op dat de ex-partners – mede vanuit de positie van eerste en tweede beslisser - een verschillend perspectief hanteren omtrent het scheidingsproces. Bij (hoog) conflictueuze scheidingen evolueert dit zelfs naar een tegenovergesteld verhaal, dat over een andere werkelijkheid lijkt te gaan. Dit verschillend perspectief is niet alleen een mobilisator om de strijd in gang te zetten, het blijft de strijd ook verder onderhouden. Het is een 'strijd om het grote gelijk'. Het eigen perspectief wordt gepercipieerd als 'de waarheid' die 'de werkelijkheid' definieert (Cottyn, 2013).

Zowel binnen bemiddeling als binnen de hulpverlening zoekt men hierin een uitweg door in te zetten op het 'wisselen van perspectiefname' in de hoop om op deze wijze de strijd te stoppen, of op zijn minst erkenning te krijgen voor het perspectief van het kind.

In principe mogen we inderdaad verwachten van de volwassen betrokkenen dat ze – gezien hun ontwikkeling - in staat zijn om het perspectief van de ander in te nemen. Toch lijkt dit in heel wat situaties niet te lukken. De theorie van het 'tunneldenken', de 'strijd om de gelijkwaardigheid' en de escalatieladder van Glasl helpen om dit te begrijpen.

Binnen het tunneldenken wordt de andere ouder gezien als de dader, als iemand die gevaar

betekent, ook voor het kind. Dit brengt polarisering en demonisering met zich mee. Men ziet de ander en het gedrag van de ander als de oorzaak van de problemen. Daarbovenop definieert men dat gedrag als iets stabiel en onveranderbaars (Van Lawick, 2014).

Binnen een vechtscheiding wordt tussen de partners een strijd om de gelijkwaardigheid gestreden. Men voelt zich in het verleden van de relatie en/of bij de scheiding oneerlijk en/of ongelijkwaardig behandeld. De overtuiging is dat de strijd nodig is om de balans en de gelijkwaardigheid te helpen herstellen. Tevens kan de strijd een manier zijn om de eigen kwetsuren, pijn en machteloosheid hanteerbaar te houden (Van Lawick, 2014).

Glasl stelt zich in zijn model van de escalatieladder de vraag: heb ik een conflict, of heeft het conflict mij? Vanuit deze vraag onderscheidt hij verschillende gradaties binnen conflicten. Bij situaties van vechtscheiding is het kenmerkend dat het conflict de betrokken volwassenen stuurt en dirigeert (Glasl, 2001).

Elk apart en in combinatie met elkaar zorgen deze mechanismen ervoor dat de betrokken volwassenen die in een vechtscheiding verwickeld zijn er niet langer in slagen om tot het wisselen van perspectief te komen. Er wordt compleet voorbijgegaan aan de betekenis die de ander aan de realiteit geeft. Er ontstaan éézijdige verhalen die dader en slachtoffer definiëren. Hierin past perfect de aanvankelijke definitie van het Parental Alienation Syndrome, waarin een goede en slechte ouder tegenover elkaar staan.

De machteloosheid bij hulpverleners en bij de verschillende actoren bij justitie betreft de onmogelijkheid om onder deze omstandigheden

op het inzicht en de redelijkheid van de volwassene(n) beroep te kunnen doen. Het appèl om op zijn minst 'het belang van het kind' in acht te nemen - keeping your child in mind- biedt geen uitweg (Gold, 2011). Het kind komt niet in beeld. Vervormingen en projecties staan in de weg. Toch hebben beide ouders het idee dat de strijd 'in het belang' van het kind is (Van Lawick, 2014).

Tenslotte willen we expliciet onder het licht brengen dat de verschillende actoren binnen hulpverlening en justitie niet kunnen voorbijgaan aan de eigen bijdrage die men, bewust en onbewust, gewild en ongewild, levert bij het construeren van de werkelijkheid. We dienen er rekening mee te houden dat binnen een context van tegenstrijdige verhalen het moeilijker wordt voor onszelf om niet meegezogen te worden in 'het overheersend verhaal' (Cottyn, 2013).

5 DE WERKELIJKHEID VANUIT ONTWIKKELINGSPSYCHOLOGISCH PERSPECTIEF

Onze aandacht gaat naar het kind in dit systeem en de verschillende belangen van het kind waaraan recht dient gedaan te worden. Bij kinderen kunnen en mogen we er niet vanuit gaan dat zij in staat zijn om te wisselen van perspectiefname. De begrippen loyaliteit en parentificatie zijn fenomenen die hen hierbij parten spelen. Dit hebben we hierboven verduidelijkt. Een ander niet te verwaarlozen factor heeft te maken met de cognitieve, sociale en morele ontwikkeling van kinderen.

De emotionele rolomkering waarbij kinderen beschikken over het vermogen om zich in de gedachten van anderen te verplaatsen is bij kinderen nog volop in ontwikkeling.

De theorie van Kohnstamm biedt hierop zicht. De sociale cognitie van kinderen bepaalt in hoeverre een kind het gezichtspunt van een ander kan innemen. Dit wordt weergegeven in verschillende niveaus. Vanaf zes jaar spreekt Kohnstamm van niveau 1. Het kind is er zich van bewust dat de ander verschillende gevoelens kan hebben dan hijzelf. Maar het kind kan deze gevoelens nog moeilijk invullen. Hierop volgt niveau 2 dat begint rond 8 jaar. Kinderen begrijpen dan niet enkel dat anderen andere gevoelens hebben, het kind kan zelfs inschatten welke deze gevoelens zijn. Kinderen kunnen vanaf dat moment dus nadenken over de gevoelens van anderen. Tegelijkertijd wordt het kind zich ervan bewust dat ook de ander(en) kunnen nadenken over zijn gevoelens. Het kind kan zich zelfs een voorstelling maken van wat die ander over hem zou 'kunnen' denken. Het is vanaf de leeftijd van 10 jaar dat kinderen kunnen inschatten dat eenzelfde persoon verschillende gevoelens kan hebben ten opzichte van verschillende personen. Als mijn papa kwaad is op mijn mama, betekent dit niet dat hij ook kwaad is op mij.

Het gegeven dat de cognitieve, sociale en morele ontwikkeling van kinderen nog volop in ontwikkeling is, zorgt ervoor dat we bij erg jonge kinderen beneden 6 jaar geen beroep kunnen doen op perspectiefwissel. Verder weten we dat bij oudere kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar de verworven vaardigheden bij stress onder druk komen te staan. We spreken dan over regressie en stagnatie. Het kind valt terug in de ontwikkeling en/of de ontwikkeling stagneert.

Kinderen dreigen bij stress terug te vallen op het egocentrisch perspectief uit de vorige ontwikkelingsfase. We weten uit onderzoek dat een conflictueus verlopende scheiding een zeer

grote stressfactor is voor kinderen. Het egocentrisch perspectief zorgt ervoor dat kinderen geneigd zijn om bij een negatieve gebeurtenis dit aan zichzelf toe te schrijven. Kinderen voelen zich hierdoor (onnodig) verantwoordelijk en nemen de schuld voor het gebeuren op zich. Zij zullen er ook alles aan doen om de gebeurtenis teniet te doen. Dit uit zich bij niet-conflictueuze scheidingen in de herenigingswens.

Oudere kinderen vanaf 12 jaar beschikken over de mogelijkheden van het abstract denken. Hierdoor hebben ze onder normale omstandigheden doorgaans geen moeite om tot wissel-perspectief te komen. Regressie zorgt ervoor dat ook deze kinderen binnen de complexe realiteit van een moeilijke scheiding en de daarmee gepaard gaande stress deze vaardigheid (dreigen te) verliezen. Daarbovenop zijn jongeren op deze leeftijd ook normatief en kritisch ingesteld en ze neigen gemakkelijk naar zwart-wit denken. Iets is goed of slecht, een tussenweg is er niet. Dit zorgt ervoor dat in deze leeftijdsperiode de relatie met één van de ouders erg verstoord kan zijn. Dit kan bewerkstelligen dat jongeren tijdens de vroeg adolescentie de neiging hebben om partij te kiezen voor een van hun ouders en zich tegen de ander te keren.

Rekening houdend met de afhankelijkheidspositie en met de ontwikkeling van kinderen en jongeren is het duidelijk dat men niet van hen kan verwachten dat zij autonoom blijven denken wanneer de volwassenen rondom hen daar niet in slagen. De verschillende waarheden, die door de ouders en de omgeving worden verteld, brengen kinderen in de war. Kinderen verliezen het vertrouwen in de ouders. Ze geraken verst(r)ikt in verbinding. Meer nog. Ze verliezen ook het vertrouwen in zichzelf, de eigen waarneming en het eigen bestaansrecht. Het kiezen

voor één ouder moet onder die omstandigheden gezien worden als een manier van het kind om hierin overeind te blijven: een uitweg en een overlevingsmechanisme. Kinderen vertellen hierover: mijn hoofd is helemaal in de war.

6 KWALITATIEVE ANALYSE VAN EEN SELECTIE VAN DE CHATGESPREKKEN VAN KINDEREN OVER DE SCHEIDING VAN HUN OUDERS MET DE HULPLIJN AWEL

De onderzoeksgegevens van dit artikel worden aangeleverd na een selectie van de gespreksgegevens die via chat tijdens het werkjaar 2013 bij Awel binnenkwamen en door de medewerkers geregistreerd werden onder ‘contact na scheiding’ en ‘samengesteld gezin’. Deze gegevens werden ter beschikking gesteld door Awel in het kader van een onderzoek dat in september 2014 opgestart werd in samenwerking met het kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen binnen de hogeschool Odisee.

Awel is een hulplijn die aan kinderen de mogelijkheid biedt gratis contact op te nemen. Dit kan via telefoon, via chat, via email en het plaatsen van een forumbericht (www.awel.be).

Het breder onderzoek werd opgezet vanuit de volgende onderzoeksvragen:

- 1) Welke problemen halen kinderen en jongeren aan in de context van een scheiding of een nieuw samengesteld gezin?
- 2) Hoe gaan kinderen en jongeren om met de veranderingen die gepaard gaan met de scheiding en het leven in een samengesteld gezin? Welke beschermende factoren halen kinderen en jongeren hierbij aan?

De focus van de onderzoeksvragen lag bij de opzet van het onderzoek niet op contactbreuk of signalen van contactbreuk tussen ouder en kind. Doorheen de analyse van de gesprekken werd duidelijk voor de onderzoekers dat een aantal kinderen in de gesprekken te kennen gaf dat ze geen en/of erg weinig contact hadden met één van de ouders. Andere kinderen gaven aan dat ze zich wilden afwenden van het contact met één van de ouders.

In het kader van deze paper zullen we de gesprekken van deze kinderen (60) uit het onderzoek uitlichten en van meer nabij bekijken. We geven de lezer eerst inzage in de opzet en methode van het grotere onderzoek.

6.1 DATA EN METHODE VAN HET BREDE ONDERZOEK

In het brede onderzoek werd gekozen voor een analyse van de online oproepen, omdat van deze gesprekken een schriftelijke en letterlijke weergave beschikbaar is. In het jaar 2013 werden 191 chatgesprekken, 251 e-mails en 132 forumberichten door de medewerkers van Awel gecategoriseerd onder de thema's ‘contact na scheiding’ of ‘nieuw samengestelde gezinnen’. Een analyse van alle gesprekken bleek in het kader van ons onderzoek niet haalbaar. Enkel de chatgesprekken werden verwerkt.

Het jaarverslag van Awel (Awel, 2014) meldt 111 chatgesprekken m.b.t. contact na scheiding en 80 chatgesprekken m.b.t. nieuw samengestelde gezinnen. Een aantal van die gesprekken werden niet geanalyseerd omdat er onvoldoende inhoudelijk materiaal over de beleving van kinderen aanwezig was (31 gesprekken). Verder werden 15 gesprekken dubbel geregistreerd zowel onder het thema ‘scheiding’ als onder het thema ‘samengesteld gezin’. Dat

maakt dat 145 chatgesprekken weerhouden werden voor analyse.

Bij de opzet van het onderzoek was er uitgebreid aandacht voor het anonimiseren van gegevens. Kinderen en jongeren kunnen op anonieme basis bij Awel terecht. Gespreksverslagen worden bijgehouden in functie van het opstellen van het jaarverslag en om de interne werking van de medewerkers te optimaliseren. In het kader van het onderzoek werden de verslagen verder geanonimiseerd. Namen, woonplaatsen en/of e-mailadressen werden verwijderd. De onderzoekers ondertekenden een vertrouwelijkheidsengagement en een verklaring om de inhoud van de gespreksgegevens te beschermen. Binnen dit artikel bieden we een extra bescherming door enkel korte gespreksfragmenten op te nemen.

De vooropgestelde onderzoeksvragen vormden de basis voor een diepte-analyse van wat kinderen en jongeren in de chatgesprekken aanbrengen. Op basis van de literatuur en een brede analyse van de inhoud van de gespreksgegevens werd een voorlopige codeboom opgesteld. Bij het opstellen van de codeboom werd vertrokken van het perspectief van de kinderen en jongeren zelf. In een eerste fase van het onderzoek gebeurde de codering handmatig. Dit heeft geleid tot enkele revisies en/of aanvullingen bij de codeboom. De definitieve codering van de verslagen gebeurde met het softwareprogramma QSR Nvivo 10.

Er zijn enkele beperkingen bij dit onderzoek. We kunnen met de analyse enkel een uitspraak doen over de kinderen en jongeren die contact opnamen met Awel. Daarmee vindt een belangrijke selectie plaats. De eerste selectie betreft de drempel van het opnemen van contact met Awel. Daarbovenop analyseerden we enkel de chatgesprekken. We horen hierdoor de

stem van kinderen en jongeren die verkiezen via deze online weg contact op te nemen. Awel vermeldt in haar jaarverslagen dat over de hele lijn de online contacten vaker ‘zwaardere’ problematieken behandelen.

Naast de aard van het materiaal zijn er beperkingen vanuit de inhoud. De inhoud van de chatgesprekken is afhankelijk van wat kinderen en jongeren zelf aanbrengen. Dit brengt een aantal beperkingen met zich mee. Er zijn immers geen vooraf vastgelegde vragen of topics die in elk gesprek worden behandeld. Daarbovenop en mede hierdoor zijn de leeftijd, het geslacht, andere achtergrondkenmerken en de context niet steeds duidelijk in zicht. Vermits werd gewerkt met bestaande gegevens was er geen mogelijkheid om aanvullende informatie te verkrijgen.

De beperkingen naar aard en inhoud zijn ondergeschikt aan de rijkdom en waarde van de onderzoeksgegevens. Deze kinderen en jongeren verhalen over ‘moeilijke’ zaken waarmee ze elders niet terecht kunnen. De inhoud van de chatgesprekken geeft een stem aan het perspectief van kinderen en jongeren. Tegelijkertijd willen we beklemtonen dat het kindperspectief geen zicht biedt op het perspectief van relevante anderen betrokken in de context. De resultaten van dit onderzoek en conclusies dienen dus in dit licht te worden gelezen.

6.2 BESCHRIJVING VAN DE GESELECTEERDE ONDERZOEKSGROEP

We beschrijven kort een aantal kenmerken van de geselecteerde groep van 60 kinderen en jongeren die geen of erg weinig contact hebben met één van de ouders of die aangeven dat ze het contact met een ouder willen verbreken.

In veel gesprekken (25) is de leeftijd ongekend. De oproepers waarvan we wel een leeftijd kennen, zijn tussen 10 en 19 jaar oud. In de meeste gesprekken gaat het om meisjes die Awel contacteerden: we tellen 38 meisjes en 3 jongens. In 19 gesprekken is het geslacht ongekend.

In 23 gesprekken is het onduidelijk hoeveel jaar geleden de scheiding van de ouders plaatsvond. Daarnaast merken we dat een grote groep van de gesprekken (25) gaat over een scheiding die al 5 jaar of langer geleden plaatsvond. Bij de overige gesprekken vond de scheiding plaats minder dan 5 jaar geleden.

In 37 gesprekken geeft de jongere aan geen of erg weinig contact te hebben met één van zijn of haar ouders.

Binnen deze groep hebben 6 jongeren geen of weinig contact met hun moeder (4% van de brede onderzoeksgroep) en 31 jongeren hebben geen of weinig contact met hun vader (21% van de onderzoeksgroep). Deze cijfers liggen in de buurt van de cijfers van het LAGO-onderzoek (Dekeyser e.a., 2012) waar 4% van de jongeren aangeeft geen contact meer met de moeder hebben en 16% geen contact meer met de vader.

Bij 7 gesprekken geeft de jongere aan dat hij zelf het contact met de ouder verbroken heeft. Bij 4 gesprekken is het onduidelijk hoe de contactbreuk tot stand kwam. Wanneer we de groep verder differentiëren merken we dat bij 23 kinderen het gebrek aan of de geringe mate van contact tussen kind en ouder teruggebracht kan worden op een gebrek aan initiatief van de zijde van de ouder. Bij 1 gesprek ligt het initiatief aan de zijde van de rechter. Bij 2 gesprekken doet het kind melding van verbod tot contact door de andere ouder.

In 23 gesprekken geven jongeren die nog steeds contact hebben met beide ouders aan dat ze geen of aanzienlijk minder contact wensen met één van hun ouders.

We zullen achtereenvolgens beide groepen meer in detail uitwerken. We gaan eerst in op de groep jongeren die geen of erg weinig contact heeft met één van de ouders. Daarna gaan we in op de groep jongeren die aangeeft het contact te willen verbreken en/of verminderen. We onderzoeken de redenen die door hen worden aangehaald en die hen ertoe brengen om voor geen en/of minder contact te kiezen. We gaan op zoek naar wat het voor hen moeilijk maakt en bekijken tevens op welke wijze ze hiermee omgaan.

6.3 RESULTATEN

6.3.1 Een van de ouders heeft geen of erg weinig contact met het kind : relationele werkelijkheid en het narratief van de jongere (30).

In 37 gesprekken is sprake van geen of erg weinig contact met één van de ouders. Bij 7 gesprekken geeft de jongere aan dat hij zelf het contact met de ouder verbroken heeft. Bij 23 jongeren kan het gebrek aan contact teruggebracht worden tot het gebrek aan initiatief van de ouder. Binnen deze groep geven 18 jongeren aan dat de ouder het contact verbroken heeft. 5 jongeren vermelden dat de ouder slechts af en toe contact opneemt bij specifieke gelegenheden zoals een verjaardag of feestdag.

Bij 1 gesprek ligt het initiatief aan de zijde van de rechter. Bij 2 gesprekken doet het kind melding van verbod tot contact door de andere ouder. Bij 4 gesprekken is het onduidelijk hoe de contactbreuk tot stand kwam.

6.3.1.1 Ouder verbreekt het contact bij en/of tijdens de scheiding (18)

De grootste groep kinderen en jongeren (18) zijn zij die zich geconfronteerd zien met een ouder die het contact heeft verbroken.

Het merendeel onder hen (13) heeft **geen contact** meer met een van de ouders **vanaf het moment van de scheidingsbeslissing**. Onder hen zijn 11 kinderen die op **erg jonge leeftijd vanaf het moment van de scheidingsbeslissing** bij één van de ouders achtergelaten werden en sindsdien geen contact meer hadden met de andere ouder. Onder hen 9 die geen contact meer hebben met de vader, 2 die geen contact meer hebben met de moeder. Deze kinderen en jongeren vertellen dat ze geen of nauwelijks herinneringen hebben aan de andere ouder.

Ik ben een meisje, 18 jaar, mijn papa is weg gegaan toen ik klein..

Jongere: mijn papa is toen weggelopen (na geboorte van het kind) ik probeer contact met hem te krijgen maar hij wilt zelf geen sms sturen help me ik ben al 13 heb me vader nog nooit gezien ...

Awel: uhu, woon jij altijd bij je vader? Jongere: ja al van mijn kleins af mijnmama heeft mij achter gelaten bij mijn papa ..

Bij de overige 2 kinderen valt **de scheidingsbeslissing** wanneer het kind reeds ouder is en wordt op dat moment het contact verbroken door één van de ouders. Deze kinderen worstelen met vragen.

Mijn ouders zijn aan het scheiden, en ik word er niet bij betrokken... Ik ben wel diegene waarover het gaat hé. Met mijn mama kan ik er niet over praten en mijn papa zie ik niet meer. En papa zou dat goed vinden. Een papa dat niet wilt dat zijn kind bij hem blijft. Dat is toch raar allemaal?

Tenslotte zijn er 5 kinderen die gedurende een beperkte en/of langere tijd tijdens het scheidingsproces op geregelde basis contact hadden met beide ouders. Het contact wordt **op een later tijdstip tijdens het scheidingsproces door een van de ouder(s) stopgezet en verbroken**. Kinderen laten horen dat het voor hen niet duidelijk is wat de reden van de contactbreuk is.

.. 2jaar geleden heeft mijn mama me op straat gezet (na 11 jaar scheiding) en daar voelde ik me al ongelukkig bij

Mama zegt dat hij mij niet meer wil zien en waarom weet ik niet echt

In 3 gesprekken vermeldt het kind het aangaan van **een relatie met een nieuwe partner** als een factor die het stopzetten van het contact bewerkstelligt en/of in gang zet. Kinderen vertellen dat de ouder in die periode weinig investeert in de contacten met het kind en voorrang geeft aan de relatie met de nieuwe partner.

intussen is hij al bij zijn 2de nieuwe vriendin gaan inwonen en hebben we hem al maanden niet meer gezien... zelf weigert hij om ons te zien zonder dat zijn nieuwe vriendin erbij is... en ja, dat willen wij niet .

ik ben dit weekend te weten gekomen dat men papa dan toch weeral niet komt deze paasvakantie terwijl dat hij al een hele tijd volharde van wel! (vader is verhuisd naar het buitenland, omwille van nieuwe relatie) en kheb en dan al bijna 6 maand niet gezien. .. Awel: wat maakt jou het meest kwaad? Jongere : dat hy niet komt om mij te zien en ook dat hij mama en mij zo in de steek laat!

6.3.1.2 Ouder neemt nauwelijks contact met het kind na scheiding (5).

In een aantal situaties verhalen kinderen dat er nog wel contact is met de ouder, doch dat dit

slechts sporadisch en erg onvoorspelbaar plaatsvindt.

..mijn ouders zijn gescheiden en het is anders dan bij alle andere ik zien mijn vader maar 3 keer in een jaar. ..Ik ben dus 11..

.. ja soms wel, maar dan zegt hij veel dat hij ziek is en dat we dan niet kunnen komen. dan denk ik soms dat hij dat zegt omdat hij ons niet wil

Voor 3 van deze jongeren zijn de momenten waarbij de ouder telefonisch contact met hen opneemt de enige vorm van contact.

wel mijn ouders zijn gescheiden maar dat komt omdat mijn papa nooit thuis was (...) dus een band konden en zullen we nooit egt krijgen (sic) ... maar met mijn papa heb ik heel soms nog contact ik heb, heb wel al een paar maanden niet gezien maar hij beld (sic) wel nog steeds

Jongere: ik heb mijn mama niet meer gezien want ze woont nu bij iemand anders en volgens mijn papa wil ze ook niets meer met ons te maken hebben maar we bellen wel soms
Awel: Hoe verlopen de telefoongesprekken met haar? Jongere: goed denk ik ze belt nooit lang maar ik ben al blij als ik haar even gehoord heb ook al ben ik wel verdrietig dat ze ons zo in de steek heeft gelaten

Mijn ouders zijn gescheiden sinds ik 1 jaar was. Ik ging altijd een tijdje om de 2 weken naar mijn vader, maar dat is nu al 2 jaar gestopt. Awel : wil je erover praten hoe het contact gestopt is ? Jongere : hij had nooit tijd voor me , hij was alleen maar bezig met zijn nieuwe vrouw en andere dochter , .., hij deed alsof ik niet bestond dus had het niet echt nut om nog daar te zijn ... hij belt soms wel eens 1 keer in de 2 maanden ofzo maar als hij belt kraakt hij me helemaal af

6.3.1.3 Contactverbod met een ouder door uitspraak van de rechter (1)

Er is 1 jongere die vermeldt dat er geen contact is met de vader omwille van een **contactverbod door de rechter**.

ik heb contact verbod met mijn echte papa ... de rechtbank. eerst alleen zo een waarschuwing en controle maar daarna contact verbod, ja hij mag mij niet meer zien ... maar dat is dan ook zo voor mij hé als ik hem nog wil zien gaat dat toch niet meer omdat hij mij niet meer mag zien. en ik vind het goed zo ook. maar toch mis ik hem soms een beetje

6.3.1.4 Contact wordt belemmerd door de andere ouder (2)

Er zijn 2 kinderen die vermelden dat ze geen contact hebben met de ouder omdat dit verhindert wordt door de andere ouder.

.. Bij men papa kan ik niet terecht want die ken ik niet en mag hem ook niet leren kennen van men ma ik ben 15 jaar ..

Awel: woon je altijd bij je mama of ben je soms ook bij je papa? Jongere: altijd bij mn moeder. .met mijn vader mag ik geen contact meer vn mn moeder...

Niettegenstaande het verbod houdt één kind contact met de andere ouder. We lezen in dit gesprek hoe de jongere expliciet het onderscheid maakt tussen het perspectief van de ouder en dat van zichzelf en hoe dit helpt om tegen de wens van de ene ouder (weliswaar stiekem) toch voor contact met de andere ouder te kiezen.

Awel: ze heeft liever niet dat je contact met hem hebt? Jongere: idd Awel: heeft ze daar volgens jou een goede reden voor? Jongere: euhmmm mn vader heeft mn moeder veel aan gedaan maar mij niet ofzo... maar heb er stiekem contact mee en ja we schieten wel vrij goed op. Awel: en je papa vindt dat goed zo? Jongere: euhm ja hij mist ons wel zegt ie en voor de rest weet ik er niet veel over (langs zijn kant) als je me snapt

Het is niet duidelijk of de keuze om dit contact stiekem te laten verlopen vertrekt vanuit de

loyaliteit dan wel omwille van onvoldoende kennis van de eigen rechten.

Awel: je kan dus wettelijk pas vanaf je 18 jaar kiezen bij wie je gaat wonen Jongere: dus mijn mening dzo diet er nu niet echt toe he?!!

6.3.1.5 Onduidelijk waarom er geen contact is (4).

In 4 gesprekken nemen kinderen contact op met Awel omwille van problemen die ze ervaren bij de ouder waar ze verblijven. Ze geven aan dat ze niet terecht te kunnen bij de andere ouder omdat ze daar geen contact mee hebben. Het is uit het gesprek niet op te maken wie de initiator is geweest bij het verbreken van het contact en/of onduidelijk waarom het contact verbroken is.

Awel: hoe komt het dat je je papa niet meer ziet?

Jongere: Ik heb er helemaal geen contact meer mee.. Dus dat weet ik niet echt.

mijn mama en papa zijn uit elkaar en die van mijn bff ook maar we hebben geen contact met men papa meer

Uit de gesprekken die de medewerkers van Awel voerden met de kinderen en jongeren waarbij het contact met de ouder sinds het moment van de scheiding verbroken is (13), wordt duidelijk dat deze kinderen kampen met heel wat vragen en moeilijke gevoelens. De centrale vraag hierbij kan geformuleerd worden als : wat maakt dat mijn ouder mij in de steek liet? Het antwoord op deze vraag verhalen ze op zichzelf.

Het **zelfwaarde** gevoel van deze jongeren staat ernstig onder druk. Kinderen leggen **de schuld** bij zichzelf. Zij voelen zich **minderwaardig** en ontwikkelen weinig zelfvertrouwen. Dit heeft belangrijke gevolgen voor de opbouw van de identiteit.

papa ging weg toen ik 3 was, sinds dan heb ik hem nooit meer gezien ik voel mij zo waardeloos tegenover mijn papa, alsof ik niet goed genoeg was voor hem

Een overzicht van vroeger onderzoek toont aan dat dat wanneer een ouder het kind in de steek laat bij scheiding dit duidelijk zijn weerslag heeft op de latere **sociale relaties** (Kelly & Emery, 2003). Vanuit de analyse van de gesprekken in dit onderzoek valt op dat kinderen ook zelf deze link maken.

Jongere: Ik voel me vaak minderwaardig dan andere, ik ben niet snel tevreden met mezelf en dingen die ik doe. Ik denk dat het komt omdat mijn papa is weg gegaan en me nooit heeft opgezocht. Ik was niet goed genoeg voor hem

Awel: heb je daar zelf een probleem mee dat je in jezelf gekeerd bent, of zou je wel graag tegen mensen vertellen hoe je je voelt? Jongere: Ja, ik wil niet in mezelf gekeerd zijn. Awel: wat houdt je dan tegen om met andere mensen te praten? Jongere: het feit dat mijn mama mijn zus en mij heeft afgezet bij mijn papa zonder ons vooraf in te lichten

Deze jongeren geven aan dat ze ondanks en doorheen alles onlosmakelijk verbonden zijn met de ouder. Ze proberen taal te geven aan de ambivalentie en worsteling die dat in het dagelijks leven voor hen betekent en teweegbrengt.

Het erge is dat ik zo vaak met hem word geconfronteerd. Al is het maar bij het schrijven van mijn achternaam. (...) Ondanks alles blijf ik aan hem denken en met hem inzitten. Ik kan hem niet uit mijn leven schrappen.

Jongere: ja al van mijn kleins af mijn mama heeft hij achter gelaten bij mijn papa ... ik zie ze niet als moeder.

Wanneer het contact met één van de ouders verbroken is en de jongere daarbovenop een

moeilijke relatie heeft met de inwonende ouder, voelt de jongere zich er alleen voor staan. De situatie is uitzichtloos. In de gesprekken lezen we dat dit leidt tot automutilatie, en suïcidale gedachten.

ik verwond me zelf omdat ik thuis veel problemen heb, met men mama ! ik heb elke dag ruzie met haar en ik kan het soms niet aan en dan grijp ik de schaar... Bij men papa kan ik niet terecht want die ken ik niet ik weet niet of ik het nog lang kan volhouden hier thuis.

6.3.2 De jongere gaat over tot contactbreuk met één van de ouders: relationele werkelijkheid en het narratief van de jongere.

In 7 gesprekken lezen we dat de jongere aangeeft zelf het contact met een ouder opgezegd en verbroken te hebben.

Wanneer de jongere beslist om het contact te verbreken lezen we dat er sprake is van een erg moeilijke thuissituatie: hevige **conflicten**, een **ontoereikend pedagogisch kader**, een te grote **afstand** tussen beide ouders en **weinig beschikbaarheid** van de betreffende ouder.

doordat ik wel ingestemd heb voor de co-ouderschap en mijn zus niet, werd zij het lievelingetje, wat leidde tot enorme ruzies (met slaan) tussen mij en mijn echte moeder. Dit ging zo 3 jaar door, tot ik er op een dag genoeg van had en besloot naar mijn vader te gaan wonen

Gewoon omdat ik al vrij veel heb meegemaakt zoals een zware scheiding van mijn ouders, weggegaan met mijn zus van mijn moeder. De politie die ons binnen heeft gedwongen bij mijn moeder. Maar nu woon ik toch officieel bij mijn papa en stiefmama. En ik zie mijn moeder niet meer ...

ik ging nooit graag naar mijn papa en die had dan ruzie met mijn mama en ik heb mijn mama gelijk gegeven. mijn ma heeft dan een mailtje gestuurd

dat ik niet meer graag ging en toen zei hij als ik je kom halen is het zoals de akte, als het niet zo is dan moet je niet meer komen. ik ben bij men punt gebleven en hij is me niet komen halen...

Bij mijn moeder was er totaal geen discipline en de basis van hygiëne, en de dagelijkse taken was er ook niet. Het was daar eigenlijk niet goed

hij is verhuisd na de scheiding, heel ver een 1u en half rijden van mijn vrienden (...) ik ga niet meer. op bezoek gaan is niet haalbaar aangezien hij zo ver woont (...) ik beschouw het feit dat hij zo ver woont als dat hij niet aan ons dacht bij het nemen van die beslissing... in mijn ogen is dat heel onfair.

Sommige kinderen vermelden dat **de aanpassing aan een nieuwe partner** zo moeilijk verloopt dat het kind ervoor kiest om niet meer binnen het samengesteld gezin te vertoeven. In onderstaande getuigenis lezen we hoe een jongere betreurt dat de ouder niet ingaat op de vraag om hem apart te ontmoeten.

Mijn ouders zijn gescheiden toen ik in het tweede leerjaar zat, op mijn 16de heb ik beslist om niet meer naar mijn vader te gaan door verschillende dingen. .. er is heel veel gebeurt daar ... Het moment dat ik besloot om niet meer bij hem (mijn vader) te gaan heb ik altijd gezegd dat ik hem wou blijven zien. Maar niet meer in dat huis en met mijn stiefmoeder... Voor hem is het dat of niets ...Volgens mij mag hij niet met mij afspreken door mijn stiefmoeder Ik moet eigenlijk wachten op hem. Wachten tot hij initiatief neemt.

Kinderen die zelf het contact verbroken hebben blijven hierover piekeren en voelen zich schuldig. Ze zien het als een 'noodzakelijke keuze' die hen niet echt gelukkig maakt.

Nu doet het wel pijn, volgende week wordt ik 18 en zal ik van hem wrs niets horen .. ik dacht altijd dat ik gelukkiger zou worden als ik hem niet meer zou zien. Ik ben ook gelukkiger maar ik

weet gewoon niet hoe ik dat grote verdriet kan verwerken... ik kan hem niet uit mijn leven schrappen.

Ondanks de keuze die ze noodgedwongen maakten om de eigen ontwikkeling verder mogelijk te maken en het persoonlijk leven 'veilig' te stellen, maken ze zich zorgen over broers en/of zussen die ze 'achter lieten' en met wie ze geen contact meer hebben.

Telkens als er bijvoorbeeld weer iets gaande is met mijn echte moeder, krijg ik het steeds lastig omdat ik daar nog een kleiner zusje heb, die ik ondertussen al 3 jaar niet meer gezien heb

Verder ondervinden deze jongeren dat deze keuze hen verwijdt van de bredere familie-context.

Want met iemand van mijn familie kan ik niet praten want die kan ik niet echt vertrouwen. Die vertellen het zo door aan een ander ..

Het vergt moed om tegen de wil van de andere ouder contact te houden met de familie, soms leidt dit ook in deze omstandigheden ertoe dat de jongere ervoor kiest om stiekem contact te houden.

Wel, ik heb recent terug contact met mijn meter. (...) Ik had vroeger een hele sterke band met haar (...) mijn vader is nog steeds een beetje wantrouwig, doordat ze de zus is van mijn moeder en er nog steeds recht zaken aan de gang zijn. Ik weet dat ze de waarheid spreekt (mijn tante dan) als ze me zegt dat ze niets doorspeelt aan mijn moeder ofzo, maar toch hebben mijn vader en stiefmoeder niet graag dat ik langsga bij haar...

Een van de jongeren verhaalt hoe ze zichzelf in een impasse heeft gewerkt. Ze voelt zich bij geen enkele ouder nog veilig, ze stelt de vraag naar een advocaat die haar belangen kan verdedigen.

Ik zit met gescheiden ouders .. ik heb een tijdje terug gelogen dat mijn papa mij heeft misbruikt omdat mijn stiefmama en ik totaal niet overeen komen .. ze verbiedde me alles .. maar nu ben ik constant bij me mama.. maar me mama en ik praten niet meer met elkaar, ze laat me weekends alleen, ze gedraagt zich alsof ze 16 is .. ik zou graag aan een advocaat die ik vertrouw info willen vragen, maar die kent mijn mama & ik heb bang dat die dan contact gaat opnemen met mijn mama

6.3.3 De jongere overweegt contactbreuk met een ouder : relationele werkelijkheid en het narratief van de jongere.

In **23 gesprekken** lezen we dat jongeren het contact met een ouder willen verbreken of aanzienlijk willen verminderen. Jongeren spreken over de 'goede redenen' die hen motiveren om deze stap te zetten, en halen ook de 'goede redenen' aan die hen doen aarzelen.

Soms heeft men het moeilijk met **de omstandigheden die geleid hebben tot de scheiding**. De innerlijke worsteling die ze hierbij ervaren wordt vermeld als een reden om het contact met de andere ouder uit de weg te gaan.

maar ik ga liever bij mijn mama zij heeft niets misdaan mijn papa is weggegaan en heeft wel het goederecht gewonnen. maar ik wil nie meer gaan maj ja oe oud moe ik zijn om er over te beslissen

ik heb vaak ruzie met men papa. En dat ligt ook aan mij dat weet ik maar toch ... Onze band is weg en ik wil er ook niet meer zijn (...) momenteel wil ik hem gewoon niet zien (...) ik wil hem gewoon niet meer in mijn leven hebben. Hij heeft mensen van wie ik hou en exclusief mij veel pijn gedaan

Ook **de strijd** die ouders voeren **omtrent de verblijfsregeling en/of financiële regelingen**

heeft als effect dat de jongere overweegt om het contact met een ouder te verminderen en/of stop te zetten.

mijn mama en papa zitten nu in een rechtszaak omdat mijn papa niks wilt betalen van ons (ik, zus en broer) en die vraagt ons altijd zo uit maar er zijn dingen die we niet mogen zeggen en dan verspreken we ons soms enzo.. maar, ik ben bang dat door die rechtszaak het kan zijn dat mijn papa meer co-ouderschap gaat krijgen, want we gaan maar 1x om de twee weken in het weekend, maar ik haat mijn papa echt. veel negatieve herinneringen. dus dat is wel stom.

ja, mijn ouders zijn al een tijdje uit elkaar en ik had in het begin al problemen met naar men pa te gaan . nu moet ik alleen nog maar om de 2 weken een weekend naar hem. dus zou men ma graag hebben dat hij een deel betaald voor mij omdat wij het niet zo breed hebben zn hij eigenlijk wel, maar dat wilt hij niet en het doet mij echt pijn om te zien hoe moeilijk ze het heeft elke keer ze naar de rechtbank moet en hij wéér niet komt opdagen,

De **aanwezigheid van broers of zussen** zijn voor deze jongeren van belang bij de overweging om de contacten te behouden.

.. en heb daar ook nog andere zussen dus dat gaat ja. Maar het is gewoon lastig en vervelend als er niemand van ons 2 praat of er alleen maar ruzie is

daar komt ook nog bij dat men zusje wel nog naar hem gaat .. en zei nu nog niet echt doorheeft hoe hij echt is maar er zal een tijd kome dat zei het ook moeilijk gaat krijgen met hem en waarschijnlijk ook gaat doormaken wat ik nu doormaak met hem en daar zal ze veel pijn van hebben en ik wil haar daartegen beschermen, maar dat kan niet, ik voel me zo machteloos .

De **onbeschikbaarheid** en het **gebrek aan verbinding met de ouder** is voor verschillende jongeren een reden om zich af te vragen of het nog

zin heeft om de ouder te blijven zien. Wanneer jongeren zich niet gezien, niet begrepen en niet geaccepteerd voelen overwegen zij om het contact stop te zetten en vragen zij hoe en bij wie ze hun stem kunnen laten horen.

Wel ik ben nu 17 en mijn ouders zijn gescheiden toen ik klein was maar ik heb eigenlijk helemaal geen band met men vader en ik wil eigenlijk ook helemaal niet meer naar hem gaan. Dus vroeg ik me af of er een mogelijkheid bestaat om niet meer te hoeven gaan?...

Meestal is hij heel ongeïnteresseerd als ik bij hem ben en ik iets vertel over bijvoorbeeld school. Ik zie hem maar weinig, en hij heeft geen idee hoe graag ik zou willen dat ik hem niet meer hoef te zien .. Eigenlijk is hij meer een soort van vreemde geworden de laatste jaren..

ik moet nog de hele maand hier bij papa zijn en ik ben het nu al beu.. ik ga weglopen denk ik. ik blijf nie hier (...) niks helpt hij luistert toch nie

want wij moeten er om het weekend naar toe maar eigenlijk wil ik ni meer ... vrijdag ik kom thuis en ik wacht en wacht mijn pa komt ni ... nu zaterdag kwam hij en hij zij geen woord

Als ik niet bij me papa mag wonen dan slaap ik liever op straat ma nooit bij me moeder. Ik heb nooit mogen kiezen waar ik zou wonen ... ik wil 14 dagen bij papa wonen en dan terug. Liefst voor altijd bij papa .. We hebben altijd ruzie. En krijg bijna geen vrijheid

Een aantal jongeren die overweegt om het contact met een ouder te verbreken geven aan dat ze zich onveilig, angstig en/of bedreigd voelen bij de betreffende ouder. Ze vermelden **depressie, dreiging en angst voor suicide bij de ouder, psychisch geweld en dreiging met of aanwezigheid van fysiek geweld** en tenslotte ook een afhankelijkheidsproblematiek, meest voorkomend in de vorm van **drankmisbruik**.

Mijn vader dreigde al vaak met ik rij 180 km per uur en ik ben morgen dood en ik ga mij ophangen mijn vader was altijd ongeveer zo maar sinds kort was het eer ergerd en zei mijn moeder dat ze wou scheiden.

Mijn vader dreigde daarom met zelfmoord, vorige week heeft mijn vader een zelfmoord poging gedaan. (...) we zijn bang van mijn vader (...) en ik wil het liefst mijn vader nooit meer zien (...) ik ben zo verdrietig en ik ben gewoon kapot gemaakt door mijn vader.

Mijn moeder is sinds toen (scheiding) heel erg veranderd. Ze doet nogal gemene dingen en is soms zat en dan wordt alles erger.

Sinds de scheiding zit mijn moeder in een depressie .. de laatste tijd draait alles om haar .. en dat terwijl ik me ook niet goed voel.

Verschillende jongeren getuigen over de angst wanneer ze bij de andere ouder zijn. Ze vrezen voor of ze worden geconfronteerd met verlies van impulscontrole en (dreigend) geweld.

ik woon het meeste bij papa omdat ik bang heb van mijn mama en ik niet naar haar wil gaan omdat ik geen ruzies wil en ik ben egt doodsbang om iets fout te doen en daardoor heb ik een heel laag zelfbeeld

Mijn ouders zijn gescheiden al 4 jaar en ik heb problemen met mijn papa en hij roept als ik niets heb gedaan straft hij mij en ik heb nachtmerries van hem (...) ik ben heel bang wat moet ik doen?

vorige zomer heeft die me ook in mijn gezicht geslagen om dat ik een frietje op de grond van hem liet vallen (...) ik heb soms zin om weg te lopen naar mijn mama

Ook ouders, zowel vaders als moeders, die onder invloed zijn van alcohol geven jongeren door hun gedrag een reden om minder en/of geen contact te overwegen.

Ik wil terug alleen wonen met mama eigenlijk. hij is bijna elke dag dronken

mijn (adoptie)mama heeft een heel groot alcoholprobleem & ik heb echt al massa's veel ongelukken gehad met haar .. ik wil dat niet! t'wordt weer gevaarlijk

In sommige situaties lezen we zelfs dat de jongere hierdoor wordt bezwaard als hij bij de andere ouder verblijft.

Ik wil niet dat hij domme dingen doet. We waren dit weekend bij hem en hij was 's avonds aan het wenen .. en hij zei : je kan toch verder zonder mij en zo en vroeg een reden waarom ik hem zou missen. Ik ben bang dat als het erger zal worden dat hij dan zelfmoord zal plegen. Dat zou ik echt niet aankunnen...

Ik wil hem elke dag bellen om te horen hoe het gaat enzo. Want als er iets zou gebeuren dat zou ik mezelf niet vergeven. Maar ik wil hem ook niet storen hé. Want ik denk dat ik hem daarstraks had wakker gemaakt, maar hij zei van niet.

6.4 RESTGROEP: JONGERE (BIJNA MEERDERJARIG) WIL ZELFSTANDIG GAAN WONEN.

Er is een beperkt aantal gesprekken (7) waarin de jongere de wens uitdrukt om het huis te verlaten en het contact met de ouder stop te zetten en waarbij we geen zicht hebben op de bredere gezinscontext. Dit laat ons veronderstellen dat er geen contacten zijn met de andere ouder. Deze gesprekken werden niet opgenomen bij bovenstaande groep (60) en worden hier apart vermeld.

Deze jongeren geven aan dat ze bijna meerderjarig zijn en drukken de wens uit om hun leven autonoom verder uit te bouwen. Problemen met de ouder zoals een slechte band, conflicten, geweld, alcohol- of psychische problematiek vormen de aanleiding om vervroegd de

stap te zetten om alleen te gaan wonen of in te trekken bij de ouders van een vriend(in).

Ik slaap bijna helemaal niet meer ..ik heb naar het jac gemaild om te vragen te helpen te zoeken om niet meer thuis te wonen

er zijn plannen om bij hem (ouders van vriend) te gaan wonen

ja en ze gaan kijken samen mee mij voor begeleid wonen.

In een aantal gesprekken is er geen sprake van concrete pistes en plannen, maar drukt de jongere de wens uit te 'ontsnappen' aan de uitzichtloze situatie.

Op sommige momenten wil ik niets liever dan tegen iedereen tot ziens zeggen en voor altijd wegblijven. Er is de laatste paar jaar zoveel gebeurd. Scheiding van mijn ouders, mijn vader opnieuw getrouwd, zijn nieuwe vrouw veel gedoe mee gehad...

ik pak de meeste spullen in en dan ga ik weg.. ik weet alleen nog niet goed naar waar

7 BESLUIT

In het eerste gedeelte van dit artikel hebben we enkele theoretisch kaders aangeboden die ons helpen om contactverlies en contactbreuk tussen ouder(s) en kind tijdens het scheidingsproces te verstaan.

In het tweede gedeelte zijn de resultaten opgenomen van een kwalitatieve analyse van 60 gesprekken die na selectie weerhouden werden uit een breder onderzoek van 145 chatgesprekken van kinderen en jongeren met de hulplijn Awel over de scheiding van hun ouders en het leven in een samengesteld gezin (Wiewauters & Emmerly, 2016).

In dit onderdeel bekijken we hoe we de kennis uit theorie en onderzoek kunnen inzetten bij ons handelen als professional zowel vanuit het hulpverlenend als het justitieel kader. We formuleren een aantal pistes die ervoor kunnen zorgen dat de ontwikkeling en het welzijn van kinderen en jongeren zoveel mogelijk verzekerd en gewaarborgd wordt. We werken een drietal pistes uit en formuleren enkele concrete voorstellen. De eerste piste tracht een antwoord te geven op de draaglast en het isolement bij het kind. De tweede piste zet in op het actorschap van kinderen en jongeren. De laatste piste pleit voor een brug tussen de verschillende actoren bij welzijn en justitie. Alvoers we deze drie pistes uitwerken vatten we de resultaten van het onderzoek kort samen.

In 37 gesprekken geeft de jongere aan geen of erg weinig contact te hebben met één van zijn of haar ouders. In 23 gesprekken lezen we dat jongeren het contact met een ouder willen verbreken of aanzienlijk willen verminderen.

Voor de grootste groep jongeren (26) die geen of erg weinig contact hebben met één van beide ouders is dat geen eigen keuze. Bij 18 onder hen heeft de ouder het contact tijdens het scheidingsproces verbroken, hetzij bij de scheidingsbeslissing hetzij later tijdens het scheidingsproces. Kinderen voelen zich hierdoor niet alleen fysiek, maar ook psychisch in de steek gelaten en worstelen met het eigen bestaansrecht. Het zelfwaarde gevoel staat ernstig onder druk. Zij verhalen het 'achtergelaten worden' op zichzelf en niet op de ouder. De loyaliteit als zijnsverbondenheid naar de ouder en het eigen ontwikkelingsperspectief speelt hen hierbij parten.

Eenzijds kunnen we hieruit besluiten dat het belangrijk is voor het welbevinden en de ont-

wikkeling van het kind dat bij en na de scheidingsbeslissing het contact met beide ouders zoveel mogelijk gewaarborgd blijft. Onderzoek maakt duidelijk dat de groep jongeren die na scheiding het contact met één van beide ouders verliest, riskeert om het prognostisch niet goed te doen (Kelly & Emery, 2003). Anderzijds is het belangrijk dat kinderen bij verlies van contact een verstaanbaar en hanteerbaar verhaal krijgen dat de verantwoordelijkheid voor de contactbreuk bij hen weghaalt.

Het narratief van de kinderen en jongeren in de gesprekken maakt duidelijk dat zij vanuit de volwassenwereld weinig of geen uitleg kregen, noch van de andere ouder noch van de omgeving. De jongere zelf geeft aan dat het moeilijk is om de eigen vragen hierrond ter sprake te brengen. De loyaliteit naar de achterblijvende ouder speelt het kind hierbij parten. Iedereen die professioneel betrokken is rondom deze kinderen dient zich hiervan bewust te zijn en kan deze kinderen helpen door zelf het gesprek hieromtrent aan te gaan. Tijdens het gesprek de verantwoordelijkheid voor de breuk bij de ouder leggen zonder het kind deloyaal te maken naar deze ouder is hierbij een belangrijke uitdaging. Uiteraard is het ten allen tijde belangrijk om de mogelijkheid tot contactherstel te overwegen en te onderzoeken.

Een beperkte groep jongeren (7) heeft er zelf voor gekozen om het contact met een van de ouders te verbreken. Wanneer we het relationeel kader en het narratief van deze jongeren van meer nabij bekijken wordt duidelijk dat het stopzetten van het contact gezien kan worden als een overlevingsmechanisme, dat naast opluchting ook veel innerlijke twijfel nalaat.

Een aanzienlijk aantal jongeren (23) is onbeslist. Zij halen goede redenen aan die hen doen

overwegen om het contact stop te zetten, tegelijkertijd halen ze goede redenen aan die hen doen besluiten om dit niet te doen. Bij een aantal jongeren is het duidelijk dat de situatie en de relatie met de ouder reeds voor de scheiding verstoord was.

De redenen die het contact bemoeilijken zijn divers: de ouder is niet of erg weinig beschikbaar, de relatie en communicatie ouder-kind is erg verstoord, de ouder gebruikt hetzij psychisch hetzij fysiek geweld, de jongere wordt blootgesteld aan langdurende en hoogoplopende conflicten tussen de ouders, de ouder lijdt aan een psychische en/of alcoholproblematiek.

Gemeenschappelijk in al deze situaties is de draaglast en het isolement dat jongeren hierbij ervaren. Kinderen en jongeren vertellen dat ze zich helemaal alleen voelen en dat ze aan de grens van de eigen mogelijkheden te zitten.

De goede redenen die jongeren aanhalen voor vermindering van contact situeren zich in een ingewikkeld samenspel en de wederzijdse beïnvloeding van diverse factoren. Conflicten tussen de ouders en tegenstrijdige verhalen over de vermeende waarheid zijn daarbij een vaak terugkerende factor. De gespleten loyaliteit zorgt bij deze kinderen voor innerlijke verwarring, deze wordt verder onderhouden en versterkt door de openlijke strijd tussen de ouders.

Een andere erg belangrijke factor is gelegen in de positie van parentificatie waarbij het kind tracht via de eigen aanwezigheid een antwoord te bieden tegenover de noden en de behoeften van de ouder. De jongere maakt zich emotioneel verantwoordelijk voor de in zijn ogen benadeelde partij. De afhankelijkheid en de loyaliteit van het kind heeft op deze wijze tot effect

dat de band met deze ouder éénzijdig versterkt wordt en de band met de andere ouder ernstig onder druk komt te staan. Deze processen worden bij kinderen en jongeren in gang gezet ook zonder dat de ene ouder de andere expliciet in een slecht daglicht stelt. Uit de gesprekken wordt duidelijk dit wel versterkend werkt.

Uit de analyse van de gesprekken werd duidelijk dat een aantal kinderen na scheiding kampt met de aanwezigheid van een ouder met een psychiatrische en/of alcoholproblematiek en/of met een problematiek van geweld. Sommige onder hen geven aan dat deze problematiek reeds aanwezig was voor de scheiding. Sommige jongeren halen dit in de gesprekken expliciet aan. Zij vermelden dat de aanwezige problematiek een rol heeft gespeeld bij de scheidingsbeslissing.

Ook vanuit ander onderzoek is duidelijk dat de scheidingsgebeurtenis als trigger werkt en de reeds aanwezige problematiek bij een van de betrokken partners kan uitlokken en/of versterken. De verhoogde stress van het scheidingsproces wordt hiervoor verantwoordelijk geacht (Hetherington in Kelly & Emery, 2003). Voor de betrokken jongeren betekent dit dat zij zich tijdens het verblijf bij de ouder alleen geconfronteerd weten met deze problematiek. De bufferfunctie die de andere ouder binnen het gezin en tijdens het samenleven vervulde valt weg. De jongere die vanaf nu apart op bezoek gaat, ziet zich geconfronteerd en overgeleverd aan het destructieve gedrag van de andere ouder en vraagt zich af hoe hij zich hiertegen kan beschermen.

De innerlijke worsteling die het kind hierrond ervaart komt aan bod in de gesprekken met de medewerker van Awel. De extra stress en draaglast kan in sommige gevallen een aanleiding zijn voor het kind om een wijziging van

verblijfsregeling te vragen. In andere situaties is overweging van contactbreuk dan een piste die opduikt. Het is belangrijk voor alle actoren rondom het kind om ten alle tijde te onderzoeken hoe kinderen binnen deze specifieke situatie, die vaak hun draagkracht te boven gaat, beschermd en versterkt kunnen worden.

Vermeldenswaard bij alle voornoemde situaties is dat kinderen vaak expliciet het gebrek aan steun van de ruimere familie vermelden. Omdat de familie uit het gezichtsveld is verdwenen, of omdat deze partij trekt, en dus voor het kind een onveilige gesprekspartner is. Sensibilisering van de ruimere context waarbij de kwetsbare positie van het kind in beeld wordt gebracht kan hier mogelijks leiden tot gedragsverandering, zodat het isolement van deze kinderen verlaagt.

Andere manieren om het isolement waarin kinderen en jongeren terecht komen te doorbreken is het bevorderen en ondersteunen van lotgenotencontact. Kinderen geven in de gesprekken aan dat ze een bijzondere steun ervaren van 'iemand die het ook (heeft) mee(ge)maakt'. In mijn werk met kinderen en jongeren mag ik telkens weer ervaren dat het werken in groep en het contact met lotgenoten voor kinderen bijzonder versterkend is.

In dit kader is vermeldenswaard dat Awel bijkomende subsidies heeft verworven om in de toekomst in te zetten op de mogelijkheid om peer to peer contacten online te realiseren. Ook het spreken met een volwassen ervaringsdeskundige kan voor jongeren mogelijks heel wat betekenen.

Jongeren samenbrengen, hun verhaal laten doen en hen kaders aanbieden versterkt hun veerkracht. We zijn van mening dat verschil-

lende instanties hierbij een rol kunnen opnemen. Een specifieke rol hierbij kan weggelegd zijn voor de bezoeker in het samenbrengen van kinderen bij contactherstel. Aan deze kinderen en jongeren de mogelijkheid bieden om met elkaar hun ervaring delen en inzichten te verwerven is een piste waarmee hier en daar reeds wordt geëxperimenteerd. Ons inziens loont het de moeite deze ervaring(en) te onderzoeken en verder uit te breiden.

Jongeren ervaren de nood en hebben recht op een grondig en diepgaand onderzoek, wanneer ze het gevoel hebben dat het contact bij één van de ouders niet tegemoet komt aan wat zij nodig hebben voor hun ontwikkeling. Kinderen en jongeren geven aan dat ze in eerste instantie en bij voorkeur een gesprekspartner wensen buiten het justitieel apparaat. Zij vragen een gesprekspartner die naar hen luistert, en die hen kan helpen om het gesprek met de ouder(s) aan te gaan.

Deze gesprekspartner vinden jongeren momenteel op diverse plaatsen. Bij de zorgleerkracht op school, iemand van het Centrum voor Leerlingbegeleiding of andere instanties die hiertoe de opdracht hebben. Aandacht voor kinderen en jongeren, die betrokken zijn bij scheiding en in samengestelde gezinnen, zit mee in de opdracht van de Centra Algemeen Welzijnswerk, de Huizen van het Kind, het jongerenonthaal en de Justitiehuisen. Hoewel er in het veld reeds heel wat gebeurt verdient het aanbeveling om na te denken over een meer structurele verankering en in te zetten op het uitbreiden van de expertise.

De volwassene die het gesprek met kinderen en jongeren aangaat, hetzij vanuit een mandaat binnen welzijn, hetzij vanuit een mandaat binnen justitie, dient aandachtig te zijn en res-

pectvol om te gaan met de complexe relationele werkelijkheid waarin de jongere zich bevindt. Loyaliteit en parentificatie spelen hierbij een belangrijke rol. Spreken zonder de jongere deloyaal te maken is geen sinecure. De jongere voor zichzelf laten spreken ook niet. Kinderen en jongeren in complexe gezinssituaties stemmen zich af op de noden van hun ouders. Zij slagen er nog moeilijk in om voor zichzelf te denken. Het inzicht krijgen in en greep krijgen op het eigen perspectief is van wezenlijk belang om de eigen ontwikkeling en identiteit te verzekeren.

In onderstaand fragment – waarvan we een gedeelte reeds aan bod brachten in 6.3.2. geven we een voorbeeld hoe één van de medewerkers dit aanpakt tijdens het gesprek.

Wel, ik heb recent terug contact met mijn meter. (...) Ik had vroeger een hele sterke band met haar (...) mijn vader is nog steeds een beetje wantrouwig, doordat ze de zus is van mijn moeder en er nog steeds recht zaken aan de gang zijn. Ik weet dat ze de waarheid spreekt (mijn tante dan) als ze me zegt dat ze niets doorspeelt aan mijn moeder ofzo, maar toch hebben mijn vader en stiefmoeder niet graag dat ik langsga bij haar... is het verkeerd van mij om in discussie te gaan als ze me verbieden om te gaan naar daar ? Awel de vraag is wat jij vanbinnen wil en ik denk dat het vooral belangrijk is om dat voor jezelf uit te maken ? jongere : wauw, da's eigenlijk wel de juiste vraag die ik me moet stellen. Op die manier heb ik het eigenlijk nog nooit bekeken. Awel : ik denk inderdaad dat je daar het perspectief van jezelf in moet plaatsen en dan krijgt alles misschien een andere betekenis en zie je meer openingen.

Wanneer we kinderen en jongeren willen helpen om voor zichzelf te zorgen zullen we hen in de eerste plaats moeten helpen om de verwarring te ontwarren. Dit kan door samen met hen te reflecteren over de situatie en uit te zoeken hoe dingen samenhangen, wat ieders aandeel

is, en hoe de één op de ander reageert. Op deze wijze kan de jongere meer klaarheid krijgen in de situatie. In de tweede plaats dienen we met jongeren te bekijken hoe we hen kunnen ondersteunen om de eigen ontwikkeling te vrijwaren en voor zichzelf op te komen.

Het verdient aanbeveling dat de verschillende actoren bij welzijn en justitie blijven inzetten op het informeren van kinderen op een kindvriendelijke en transparante wijze. De website Tweehuizen die mede gefinancierd is door de Vlaamse overheid biedt al jaren informatie die achterhaald is en bijgevolg niet meer correct.

Naast het verstrekken van toegankelijke informatie, verdient het aanbeveling om na te denken over de wijze waarop kinderen en jongeren rechtstreeks aangesproken en versterkt kunnen worden doorheen het scheidingsproces.

We reiken hier de piste aan om kinderen en jongeren meer actief te horen en te betrekken bij bemiddeling. We durven zelfs verder denken: kan op vraag van een jongere een bemiddeling opgestart worden.

Bijkomende informatie en vorming voor de betrokken volwassenen die in deze met de kinderen en jongeren in gesprek gaan is een noodzaak. Zo niet riskeren de gesprekken kinderen te ontmoedigen en nog méér vast te zetten.

Het is duidelijk uit de analyse van de gesprekken dat het thema 'privacy' en ervaringen uit het verleden rondom 'het schenden van de privacy' voor jongeren een drempel is om een gesprek met wie dan ook aan te gaan. Duidelijke informatie en communicatie hierrond is essentieel.

Naast 'privacy' is het thema 'betrokken worden in het conflict' een moeilijke. Beide fungeren voor kinderen als een drempel om gebruik te

maken van het hoorrecht. Verschillende kinderen, die gehoord werden, geven aan dat de rechter teveel uitgaat van het perspectief van de ouder en zich te weinig verplaatst in hun verhaal en hun belangen. Of ze worden naderhand geconfronteerd met het gegeven dat de ouders op de hoogte werden gebracht. Het voorstel om bij het hoorrecht de inzage in het verslag te herzien is een stap in de goede richting. Verder herhalen we onze oproep voor een meer kindvriendelijke versie van de uitnodigingsbrief die elk kind ontvangt vanaf de leeftijd van 12 jaar.

Enkele jongeren stellen de vraag hoe het komt dat de ouder wel het recht heeft om contact te verbreken en/of onder dwang op te vorderen (via justitiële procedures) en zij niet in de mogelijkheid zijn om het contact te verminderen en/of tijdelijk op te zeggen. Het verdient aanbeveling om de grond van deze vraag niet naast ons neer te leggen. We moeten ons de vraag durven stellen of het recht van de ouder om contact op te eisen met het kind in sommige situaties niet in tegenspraak is met 'het belang van het kind'. Kinderen hebben trouwens meerdere belangen die tegenover elkaar dienen afgewogen te worden. Verder raakt deze vraag aan de (on)mogelijkheid voor kinderen en jongeren om zich te laten vertegenwoordigen door een jeugdadvocaat in burgerrechtelijke zaken en aan het thema van de rechtstreekse rechtsingang voor jongeren.

Tenslotte raakt deze vraag ook aan de opdracht en het mandaat van de bezoekerimte. Hoewel contactherstel via de bezoekerimte voor een aantal kinderen en jongeren een uitkomst is, bestaat het gevaar dat kinderen verder vastgezet worden in de gespleten loyaliteit tussen de ouders. Het is niet omdat er contact is geregeld dat de strijd stopt. Het moet een blijvend aandachtspunt zijn hoe en onder welke condities

de bezoeker ruimte de rechten van het kind kan waarborgen.

Een antwoord op heel wat van bovenstaande vragen vereist een samenwerking tussen verschillende actoren bij hulpverlening en justitie. De verschillende insteek van hulpverlening en justitie leidt nog te vaak tot een gebrek aan samenwerking vanuit een onwetendheid over elkaars werking en elkaars inzet. Beide kunnen elkaar versterken. De expertise die in de Centra Kindermishandeling doorheen de vele jaren is opgedaan dient aangesproken en belicht te worden vanuit dit thema. De nieuwe Family Justice Centers die in de verschillende provincies van start gingen en werden opgesteld in de aanpak van intrafamiliaal geweld kunnen hier een hoopvolle en inspirerende piste bieden.

Tenslotte willen we afsluiten met de stem van de kinderen die we niet hoorden. In de gesprekken met Awel is de leeftijd van de kinderen niet steeds gekend. Van de kinderen en jongeren van wie we de leeftijd kennen weten we dat deze varieert van 10 tot 19 jaar. Verschillende onder hen halen aan dat de zorg voor jongere broers en zussen hen aanzet om thuis te blijven en hen tegenhoudt om voor zichzelf en de eigen autonomie te kiezen. Dit stemt tot nadenken omtrent de positie van jonge(re) kinderen die in een nog meer kwetsbare positie zitten en wiens stem ons niet bereikt.

8 REFERENTIES

- Amato, P.R. (2000) The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287.
- Amato, P.R. & Keith, B. (1991) Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Awel (2013) De ouder-kind relatie. Een kwalitatieve analyse van gesprekken met Awel. Brussel: studiedienst Awel.
- Awel (2014) Awel, wat moet ik doen ? De veerkracht van jongeren bij Awel onderzocht. Brussel: studiedienst Awel.
- Bastaits, K., Van Peer, C. & Mortelmans, D. (2011) *Hoe beleven partners en kinderen een echtscheiding ?* In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen* (pp 113-134). Leuven: Acco.
- Bastaits, K., Mortelmans, D. & Van Peer, C. (2013) *De opvoeding door gescheiden ouders en het welbevinden van het kind: wat is van tel ?* In I. Pasteels, D. Mortelmans, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiden in Meervoud. Over partners, kinderen en grootouders* (pp 243-264). Leuven: Acco.
- Bernet, W., Baker, A.J. (2013) Parental alienation, DSM-5 and ICD-11 : response to critics. *Journal American Academic Psychiatry Law*, 41(1), 98-140
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B.R. (1994) *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De toorts
- Buysse, A. & Ackaert, L. (2005) *Kinderen en scheiding: belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren* (te downloaden op www.kinderrechten.be).
- Buysse, A. & Ackaert, L. (2006) *Kinderen en Scheiding: een focusgroepen onderzoek*. TJK, 1, 32-37.
- Carette, V. (2007) *Impact op het psychologisch welbevinden van kinderen*. In C. Van Peer (Ed), *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners* (pp. 38-64). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Clarke, A.T. (2006) Coping with interpersonal Stress and Psychosocial Health among Children and Adolescent : a meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 3, 11-24.
- Cottyn, L. (2009) Conflicten tussen ouders en kind. *Systeemtheoretisch Bulletin* XXVII:2
- Cottyn, L. (2013) De stem van het kind. *Systeemtheoretisch Bulletin* XXXI:3.

- Dekeyser, G., Vanassche, S., Sodermans, A. & Matthijs, K. (2012) *Het Leuvens Adolescenten en Gezinnen Onderzoek 2010 – 2011: Onderzoeksrapport*.
- Glasl, F. (2001) *Help! Conflicten: heb ik een conflict, of heeft het conflict mij ?* Zeist: Christofoor
- Gold, C.M. (2011) *Keeping your Child in Mind: overcoming defiance, tantrums and other everyday behavior problems by seeing the world through your child's Eyes*. New York: Da Capo Press.
- Kelly, J.B. & Emery, R.E. (2003) Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362.
- Kelly, J., & Johnston, J. (2001) The alienated child: A reformulation of Parental Alienation Syndrome. *Family court review*, 39 (3).
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984) *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- Michielsens, M., Steenackers, M. & Van Mulligen, W. (2002) Contextuele hulpverlening in de praktijk. In M. Michielsens, Van Mulligen, W. & Hermkens, L. (Eds) *Leren over Leven in Loyaliteit : over contextuele hulpverlening* (pp 19-34). Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. & Pasteels, I. (2011) *Scheiding in Vlaanderen: ontstaan en inhoud van de multi-actorstudie naar relatiebreuken in Vlaanderen*. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen* (pp 11-25). Leuven: Acco.
- Put, J. & Ankaert, E. (2007) *Nota beroepsgeheim en ambtsgeheim in het onderwijs*. (www.ond.vlaanderen.be).
- Rober, P. (2002) *Samen in therapie. Gezinstherapie als dialoog*. Leuven: Acco
- Rober, P. (2012) *De praktijk van de gezinstherapie*. Leuven: Acco
- Sandler, I.N., Tein, J.Y. & West, S.G. (1994) Coping, stress, and the psychological symptoms of children of divorce: a cross-sectional and longitudinal study. *Child Development*, 65, 1744-1763.
- Sandler I.N, Wolchik S.A, MacKinnon D., Ayers T.S., Roosa M.W. (1997) Developing linkages between theory and intervention in stress and coping processes. In S.A. Wochik, I.N. Sandler, *Handbook of Children's Coping: Linking Theory, Research, and Intervention* (pp. 3-40). New York: Plenum.
- Sodermans, A.K., Vanassche, S. & Matthijs, K. (2013) Verblijfsregelingen en welbevinden van kinderen: verschillen naar gezinskenmerken. In I. Pasteels, D. Mortelmans, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel

- & C. Van Peer (Eds), *Scheiden in Meervoud. Over partners, kinderen en grootouders* (pp 265-288). Leuven: Acco.
- Sodermans, A.K., Vanassche, S. & Matthijs, K. (2011) Gedeelde kinderen en plusouders: de verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen* (pp 135-152). Leuven: Acco.
- Spruijt, E., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Stokkers, R. & Kormos, H. (2005). Parental alienation syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 303-317.
- Spruijt, E. & Kormos, H. (2014) *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Symoens, S., Colman, E., Pasteels, I. & Bracke, P. (2011) Welbevinden van (ex)partners en kinderen. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen* (pp 237-266). Leuven: Acco.
- Van den Eerenbeemt, E. M. (2003) *De Liefdesladder. Over familie en nieuwe liefdes*. Amsterdam: Archipel.
- Van Lawick, J. & Visser, M. (2014) *Kinderen uit de Knel. Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding*. Amsterdam: SWP.
- Van Mierlo, F., Michielsen, M., De Buysser, M. & Rooijackers-Segers (2002) Passend geven en nemen: hulpverlening aan volwassenen die als kind geparentificeerd werden. In M. Michielsen, Van Mulligen, W. & Hermkens, L. (Eds) *Leren over Leven in Loyaliteit: over contextuele hulpverlening* (pp 83-108). Leuven: Acco.
- Van Peer, C. & Carette, V. (2007) Van theoretische en empirische diversiteit naar een onderzoeksmodel. In C. Van Peer (Ed), *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners* (pp. 13-36). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Wiewauters, C. (2005) *Het gevende kind en parentificatie: de positie van kinderen bij scheiding en binnen nieuwe gezinsvormen*. In Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Ed) *Waanzin van het gezin*. Tielt : Lannoo.
- Wiewauters, C. & Van Eyken, M. (2014) *Een week mama, een week papa? Wat kinderen bij een scheiding echt nodig hebben*. Tielt: Lannoo.
- Wiewauters, C. (2015) Kinderen en herstel van veerkracht bij gezinstransities. Het belangt ons allen aan. *Welwijs*, 26 (3), 10-13.

Wiewauters, C. (2015) Kinderen en gezinstransities. Hoe 'thuiskomen' in nieuwe gezinsvormen. *Sociaal.Net*
<http://sociaal.net/analyse-xl/kinderen-en-gezinstransities/>

Wiewauters, C. (2016) Kinderen (en ouders) in de scheidingsstorm. Een uitdaging voor de school en het clb? *Caleidoscoop* (geaccepteerd, te verschijnen)

Wiewauters, C. & Emmery, K. (2016) *Awel ik ben in de war door de scheiding van mijn ouders. Een kwalitatieve analyse van de gesprekken van kinderen en jongeren over de scheiding van hun ouders*. Downloaden via : www.awel.be / www.hig.be

Willekens, M. Vanderheyden, G. & Mortelmans, D. (2011) Socio-economische gevolgen van een echtscheiding. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds), *Scheiding in Vlaanderen* (pp 169-198). Leuven: Acco.

ENGLISH ABSTRACT

This article focuses on the vulnerable position of the child in the context of PAS (Parental Alienation Syndrome). Our starting point is a postmodern vision on reality in which meaning making plays an important role in relations. We also pay attention to the developmental age of children. We test our conceptual framework with an analysis of 60 chat conversations of children and youngsters with the online service of the Flemish Child Helpline ('Awel') about the divorce of their parents and life in a newly composed family. We formulate several specific suggestions to make sure that the development and well-being of children and youngsters is guaranteed as much as possible when contact is broken during and after the divorce. With this we offer a response to the burden and isolation of children. We make a plea to strengthen the agency of children and for more cooperation between the welfare work and legal actors that are involved.

Keywords: Parental Alienation, split loyalty, parentification, resilience, child development